

Date: 11th February-2026

YAPONIYA MADANIYATI VA QADRIYATLARINING SOTSIOLOGIK TAHLILI

Mirsoliyeva Nargiza

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent Davlat O'zbek tili va
Adabiyoti Universiteti "Ijtimoiy-gumanitar fanlar"
kafedrası o'qituvchisi
e-mail: 1285nmx@gmail.com

Anotatsiya Mazkur ishda Yaponiya madaniyati va qadriyatlarining sotsiologik xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda yapon jamiyatining tarixiy shakllanishi, an'anaviy diniy-falsafiy qarashlar, kollektivizm tamoyili, ijtimoiy ierarxiya, "uyg'unlik" (wa) konsepsiyasi hamda zamonaviy globallashuv jarayonlarining milliy qadriyatlarga ta'siri yoritilgan. Shuningdek, ta'lim tizimi, oila instituti va mehnat madaniyati orqali qadriyatlarning avloddan-avlodga uzatilish mexanizmlari sotsiologik jihatdan asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari Yaponiya jamiyatining barqarorligi va taraqqiyotida madaniy qadriyatlarning muhim omil ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar Yaponiya madaniyati, kollektivizm, ijtimoiy uyg'unlik (wa), ierarxiya, an'ana va modernizatsiya, ijtimoiy institutlar, milliy identitet, mehnat madaniyati, ta'lim tizimi, globallashuv.

Sotsiologiyada hozircha madaniyatlar to'qnashuvi xalq mentalitetiga qanday ochiq va ayniqsa kutilmagan (bevosita ko'zda tutilmagan) oqibatlar olib kelishi haqida tadqiqotlar nihoyatda kam. Shuningdek, madaniy tizimlarning internatsionallashuvi mentalitetning siyosiy tarkibiy qismiga qanday ta'sir ko'rsatishi masalasiga bag'ishlangan ilmiy ishlar deyarli mavjud emas. Mazkur masala nafaqat nazariy jihatdan dolzarbdur, balki amaliy ahamiyatga ham ega. U qabul qilinayotgan tashqi siyosiy qarorlarning xarakteriga, xalqlar o'rtasidagi munosabatlarga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bundan tashqari, ushbu muammo etnik nizolarning kelib chiqish sabablarini tahlil qilishda, atrof-muhitni qabul qilish xususiyatlarini hamda etnomilliy mentalitetning vorisiyligini anglashda muhim evristik ahamiyat kasb etadi. Yaponiya tashqi siyosiy mentalitet dinamikasini o'rganish uchun deyarli ideal ilmiy "poligon" hisoblanadi. Bunga jamiyatning nisbatan gomogenligi hamda postmodernizatsion rivojlanishdagi mislsiz yutuqlari sabab bo'ladi. Postmodernizatsiya jarayonlarining taniqli tadqiqotchisi V.G. Fedotova o'z asarida ta'kidlaganidek: «Hozircha postzamonaviy bosqichga to'liq kirgan birorta ham jamiyat yo'q. Yaponiya bunga eng yaqin misoldir, biroq Yaponiyada ko'pchilik modernizatsiyaning ayrim vazifalarini, go'yoki, modernizatsiyadan keyin hal etishni istaydi. Agar ular buni amalga oshirmasa, Yaponiya zamonaviylikdan uzoqlashadi, agar amalga oshirsa — unga yaqinlashadi». Ushbu fikr Yaponiya tajribasining o'ziga xos va murakkab xarakterini yaqqol namoyon etadi. Tarixning turli bosqichlarida yapon xalqi kamida uch marotaba zamonaviylikka yaqinlashish zarurati bilan yuzma-yuz kelgan va har safar o'z milliy o'zligini, o'zini anglash xususiyatlarini qayta ko'rib chiqishga majbur

Date: 11th February-2026

bo'lgan. Bu jarayonlar Yaponiya jamiyatida tashqi ta'sirlar va ichki an'analar o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sirni aks ettiradi hamda milliy mentalitet transformatsiyasining o'ziga xos modelini shakllantirgan.

Yaponiya madaniyati va qadriyatlarining sotsiologik tahlili jamiyat tuzilmasi, ijtimoiy munosabatlar, an'analar va zamonaviylik o'rtasidagi uyg'unlikni o'rganishga qaratilgan muhim yo'nalishdir. Yaponiya jamiyati asrlar davomida shakllangan an'anaviy qadriyatlarni saqlagan holda, zamonaviy texnologik taraqqiyotga erishgan noyob ijtimoiy model sifatida e'tirof etiladi. Shu bois uning madaniyati va qadriyatlarini sotsiologik nuqtayi nazardan tahlil qilish Sharq va G'arb sivilizatsiyalari o'rtasidagi farq hamda uyg'unlikni anglashda muhim ahamiyat kasb etadi. Yaponiya jamiyatining asosiy xususiyatlaridan biri — kollektivism tamoyilining ustuvorligidir. Individual manfaatdan ko'ra guruh manfaatini yuqori qo'yish, ijtimoiy uyg'unlikni saqlashga intilish, o'zaro hurmat va mas'uliyat hissi jamiyatning barqarorligini ta'minlaydi. Bu holat oila, ta'lim tizimi va mehnat munosabatlarida yaqqol namoyon bo'ladi. Masalan, korporativ madaniyatda xodimlarning kompaniyaga sadoqati, jamoaviy qaror qabul qilish an'analari va mehnatsevarlik yuqori baholanadi. Sotsiologik jihatdan bu holat ijtimoiy birdamlik va ijtimoiy nazorat mexanizmlarining kuchliligi bilan izohlanadi.

Yapon madaniyatining shakllanishida diniy-falsafiy oqimlar, xususan Shinto va Buddizm muhim o'rin tutadi. Shinto tabiat va ajdodlarga sig'inish g'oyalarini ilgari surib, milliy o'zlikni mustahkamlaydi. Buddizm esa sabr-toqat, ichki poklik va muvozanat kabi axloqiy qadriyatlarni shakllantirgan. Ushbu diniy qarashlar jamiyatda tartib-intizom, kamtarlik va boshqalarga hurmat kabi me'yorlarning qaror topishiga ta'sir ko'rsatgan. Yaponiya ijtimoiy tuzilmasida an'anaviy ierarxiya va hurmat tizimi muhim ahamiyatga ega. Kattalarga hurmat, ustoz-shogird an'anasi, xizmat mavqeiga qarab munosabat bildirish ijtimoiy munosabatlarni tartibga soladi. Bu jihatlar sotsiologik nuqtayi nazardan ijtimoiy rollar va statuslar tizimining aniq belgilanganligi bilan tavsiflanadi. Shu bilan birga, jamiyatda "uyg'unlik" (wa) tushunchasi markaziy qadriyat hisoblanadi. Ijtimoiy ziddiyatlarni ochiq namoyon qilmaslik, murosaga kelish, jamoaviy manfaatni ustuvor qo'yish ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi. Ta'lim tizimi ham yapon qadriyatlarini shakllantirishda muhim institut sifatida namoyon bo'ladi. Maktabdan boshlab bolalarda jamoaviylik, intizom, mas'uliyat va mehnatsevarlik ruhini tarbiyalashga katta e'tibor qaratiladi. Natijada jamiyatda yuqori darajadagi fuqarolik ong va ijtimoiy javobgarlik shakllanadi. Bu jarayonni sotsiologik jihatdan ijtimoiylashuv instituti samaradorligi bilan izohlash mumkin. Zamonaviylashuv jarayoni, ayniqsa Meiji Restoratsiyasi davridan boshlab, Yaponiya jamiyatini tubdan o'zgartirdi. G'arb texnologiyasi va boshqaruv tizimlari qabul qilingan bo'lsa-da, milliy an'analar saqlab qolindi. Natijada an'ana va modernizatsiya uyg'unlashgan o'ziga xos ijtimoiy model yuzaga keldi. Hozirgi globallashuv sharoitida ham Yaponiya o'z madaniy identifikatsiyasini saqlagan holda, zamonaviy iqtisodiy va texnologik taraqqiyotga erishib kelmoqda.

Shu bilan birga, demografik qarish, tug'ilish darajasining pasayishi, yoshlar orasida individualizm kuchayishi kabi jarayonlar an'anaviy qadriyatlarga ma'lum darajada ta'sir ko'rsatmoqda. Bu holat sotsiologlar tomonidan ijtimoiy transformatsiya jarayoni sifatida

Date: 11th February-2026

baholanadi. Biroq jamiyatning kuchli institutsional tizimi va qadriyatlar birligi ijtimoiy barqarorlikni saqlab turishga xizmat qilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, Yaponiya madaniyati va qadriyatlari sotsiologik jihatdan kollektivizm, ijtimoiy uyg'unlik, intizom, mehnatsevarlik hamda an'ana va zamonaviylik uyg'unligi asosida shakllangan murakkab ijtimoiy tizimdir. Ushbu model jamiyat barqarorligi va taraqqiyotini ta'minlashda madaniy qadriyatlarning naqadar muhim omil ekanligini yaqqol namoyon etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Выступление Премьер-Министра Японии Р. Хасимото в Обществе экономических единомышленников (Кэйдзай доюкай) 24 июля 1997 г. Издание Посольства Японии в России. 4 с.
2. Московская декларация об установлении созидательного партнерства между Японией и Российской Федерацией. Издание Пос-ва Японии в России, 1998 г. 4 с.
3. Совместный сборник документов по истории территориального размежевания между Россией и Японией / МИД РФ и МИД Японии, 2001, 2002. - <[http://www.embjapan.ru/jrr/sovmeastsbornikl\(2\).htm](http://www.embjapan.ru/jrr/sovmeastsbornikl(2).htm)>. 1. На английском языке
4. Joint Press Conference of the Japan—U.S. Security Consultative Committee. - 12.12.1996. <<http://www.mofa.go.jp>>.
5. The U.S.—Japan Alliance: adjusting to a new age. Summary of the second annual conference on U.S.-Japan security relations. Honolulu, Hawaii: 19.11.1997, 1998. - <<http://www.infojapan.org>>. 1. На японском языке
6. Бэй хакусё (Белая книга по обороне). Токио: Окурасё инсацукёку, 1995, 1997, 2000.
7. Гайко-ни кан-суру ёрон тёса (Опросы общественного мнения по проблемам внешней политики). Токио: Найкакүфу дайджин камбо сэйфу кохосицу, 2003. - 205 с.
8. Гайко сэйсё. 1993-2002 (Голубая книга по внешней политике). Токио: Окурасё инсацукёку, 1993-2003.
9. Гуробару сита Тюгоку ва до нару ка? Сирё (Во что превратится глобализирующийся Китай? Документы и материалы). Токио, Синсёкан, 2000. - 253 с.
10. Фуратокофу Росиа сюсё-но хонити. Гайё (Визит премьер-министра России Фрадкова в Японию. Краткое резюме). Пресс-релиз департамента Европы и России. МИД Японии. 19 февраля 2007 г. 1. Мемуары

